

Fransız Sömürgeciliğinin Temelleri: “Medenileştirme Misyonu” ve “Asimilasyon Doktrini”

Mustafa Gençoğlu*

ORCID: 0000-0002-5276-7241

Fatih Yol**

ORCID:0000-0002-9962-8409

Öz

Fransa Sömürgeciliği Fransa'nın milli karakterinden izler taşımaktadır. Fransa, Latin ırkına mensup olmak bakımından Roma'nın asimilasyon inancını 19. yüzyılın siyaset sahnesine taşımış ve bu anlayışı resmi bir doktrin seviyesine yükseltmiştir. Asimilasyon üstün toplumların alt seviyedeki toplumlara hükmetme ve talimat verme hakkına sahip olduğu anlayışına dayanır. Diğer bir ifadeyle fethedilenler fethedenlerin kurum ve geleneklerini benimsemek durumundadır. Aydınlanma döneminin entelektüel kazanımları ile yoğrulmuş Fransız İhtilali ile ortaya çıkan fikirler, Fransızlar tarafından tüm insanlığın ihtiyacı olan fikirler olarak ele alınmış ve bu üstün kültürel ve kurumsal kazanımların tüm insanlığa fayda sağlayacağı düşünülmüştür. İngiliz sömürgeciliği ile ilgili olarak “beyaz adamın yükü” anlayışında ifade edilen üstün toplumların daha alt seviyedeki toplumlara karşı sorumluluğu vardır anlayışı Fransızlar için “medenileştirme misyonu” adı altında vücut bulmuş gözükmektedir. Ancak İngilizlerin yerel unsurları kullanması, esnek ve ticari kar odaklı bakış açıları karşısında Fransızların katı ve merkeziyetçi asimilasyon fikri iki metodun farklarını ortaya koymaktadır. Asimilasyon tüm açmazlarına ve sömürge teorisyenleri tarafından eleştirilmesine rağmen resmi sömürge doktrini olma özelliğini sömürgelerin Frankofon toplumlarına dönüşeceği zamana kadar devam ettirmiştir.

Anahtar Kelimeler: Fransız Sömürgeciliği, Medenileştirme Misyonu, Asimilasyon.

Gönderme Tarihi: 12/02/2022

Kabul Tarihi:27/03/2022

*DoçDr.,Uşak Üniversitesi, Fen-Edebiyat Fakültesi, Tarih Bölümü, Uşak- Türkiye, mustafa.gencoglu@usak.edu.tr

**Doktora Öğrencisi, Uşak Üniversitesi, Fen-Edebiyat Fakültesi, Tarih Bölümü, Uşak- Türkiye, fatihyol@hotmail.com

Bu makaleyi şu şekilde kaynak gösterebilirsiniz:

Gençoğlu, Mustafa- Yol, Fatih. “Fransız Sömürgeciliğinin Temelleri: “Medenileştirme Misyonu” ve “Asimilasyon Doktrini.” *Akademik Tarih ve Düşünce Dergisi*, 9-1, 2022, ss.221-247.

Foundations of The French Colonialism: Civilizing Mission And Assimilation Doctrine

Mustafa Gençoğlu*
ORCID: 0000-0002-5276-7241

Fatih Yol**
ORCID:0000-0002-9962-8409

Abstract

French Colonialism bears traces of the national character of France. France, in terms of belonging to the Latin race, brought the Roman's belief of assimilation to the political scene of the 19th century and raised this understanding to the level of an official doctrine. Assimilation is based on the understanding that superior societies have the right to dominate and instruct lower societies. In other words, the conquered have to adopt the institutions and traditions of the conquerors. The ideas that emerged the French Revolution, which were kneaded with the intellectual achievements of the Enlightenment period, were considered by the French as the ideas that all humanity needed, and it was thought that these superior cultural and institutional achievements would benefit all humanity. The understanding that superior societies have a responsibility to lower societies, which is expressed in the understanding of "white man's burden" regarding British colonialism, seems to be embodied under the name of "civilization mission" for the French. However, the use of local elements by the British and the flexible and commercial profit-oriented perspectives of the French, the strict and centralized assimilation idea of the French reveals the differences between the two methods. Despite all its deadlocks and criticism by colonial theorists, assimilation continued to be the official colonial doctrine until the colonies were transformed into Francophone societies.

Keywords: French Colonialism, Civilizing Mission, Assimilation

Received Date: 12/02/2022

Accepted Date: 27/03/2022

---

* Associate professor, Uşak University, Faculty of Arts and Sciences, Department of History, Uşak- Turkey, mustafa.gencoglu@usak.edu.tr

**PhD student, Uşak University, Faculty of Arts and Sciences, Department of History, Uşak- Turkey, fatihyol@hotmail.com

You can refer to this article as follows:

Gençoğlu, Mustafa- Yol, Fatih. “Fransız Sömürgeciliğinin Temelleri: “Medenileştirme Misyonu” ve “Asimilasyon Doktrini.” *Academic Journal of History and Idea*, 9-1, 2022, pp.221-247.

Основы французского колониализма: «Цивилизаторская миссия» и «Доктрина ассимиляции»

Мустафа Генкоглу*

Фатих Йол**

ORCID-Id:0000-0002-5276-7241

ORCID:0000-0002-9962-8409

Резюме

Французский колониализм несет в себе следы национального характера Франции. Франция, с точки зрения принадлежности к латинской расе, вывела веру Рима в ассимиляцию на политическую сцену XIX века, и подняла это понимание до уровня официальной доктрины. Ассимиляция основана на понимании того, что высшие общества имеют право доминировать и наставлять низшие общества. Другими словами, побежденные должны перенять институты и традиции завоевателей. Идеи французской революции, вместе с интеллектуальными достижениями эпохи просвещения, считались французами как идеи, необходимые всему человечеству, и считалось, что эти выдающиеся культурные и институциональные достижения принесут пользу всему человечеству. Понимание того, что высшие общества несут ответственность перед низшими обществами, которое выражается в понимании «бремени белого человека» в отношении британского колониализма, похоже, воплощено для французов под именем «цивилизаторской миссии». Однако идея жесткой и децентрализованной ассимиляции французов перед лицом использования англичанами местных элементов, их гибкая и ориентированная на коммерческую прибыль перспектива деконструирует различия между этими двумя методами. Несмотря на критику и недовольство колониальными теоретиками ассимиляцией, официальная колониальная доктрина сохранялась до тех пор, пока колонии не превратились во франкоязычные общества.

Ключевые слова: французский колониализм, цивилизаторская миссия, ассимиляция.

Получено: 12/02/2021

Принято: 27/03/2022

---

* Доцент, Ушакский университет, факультет искусств и наук, исторический факультет, Ушак-Турция, mustafa.gencoglu@usak.edu.tr

** Аспирант, Ушакский университет, факультет искусств и наук, исторический факультет, Ушак-Турция, fatihyol@hotmail.com

Ссылка на статью:

Gençoğlu, Mustafa-Yol, Fatih. “Fransız Sömürgeciliğinin Temelleri: “Medenileştirme Misyonu” ve “Asimilasyon Doktrini.” *академическая история и мысль*, 9-1, 2022, сс.221-247.

Giriş

Sömürgeleştirme faaliyetlerinin hızlandığı 19. yüzyıla girildiğinde Fransa'nın önceki yüzyılda edindiği ilk deniz aşırı imparatorluk kurma ve Yeni Dünya üstünlüğü elde etmek üzere İngiltere ile geleneğe dönüşen uzun savaşlar ve sömürgecilik mirası 19. yüzyıl sömürgecilik faaliyetleri için bir tecrübe kaynağı olmuştur.¹ 18. yüzyılda, Yeni Fransa (Kanada'nın doğu kıyıları), oradan Mississippi Deltası'na uzanan topraklar, Fransız Batı Hint Adaları, Fransız Guyanası, Hindistan'ın bazı bölgeleri ve Batı Afrika kıyılarından birkaç kaleden ibaret olan Fransa'ya ait bir sömürge varlığı karşımıza çıkmaktadır.² Ancak Fransa için Yedi Yıl Savaşları bir dönüm noktası olurken, Hindistan'da kaybettiklerinin yanı sıra Kanada ve Kuzey Amerika'nın geri kalanında yaşadığı kayıplar Fransızların Avrupa'nın ötesinde yeni bir imparatorluk hayallerini o dönem itibarıyla kesinlikle sona erdirmiştir.³ Şeker üretimi yapan ve en değerli kolonilerinden biri olan St. Domingue Adası 1790'larda köle ayaklanmaları ile kaybedilmiş, Haiti ise yerli halkın isyanı sonucunda kaybedilen ilk sömürge toprağı olmuştur. 1803'te Napolyon, Louisiana topraklarını koruyamayacağını görerek Amerika Birleşik Devletleri'ne satmıştır.⁴

Bu dağılmaya rağmen 19. yüzyıl Fransa'sı, Birinci İmparatorluk döneminden asimilasyon inancı ve *kolonyal pakt* adı verilen bir mübadele rejiminden mürekkep bir sömürgeci inancı miras almıştır. İngilizlerin soğukkanlılığının aksine Fransa'da daha çok duygusallık düzleminde ve canlı bir tutku çerçevesinde olaylara yaklaşım hakimdir. Birinci İmparatorluktan kalan gelenek, kısmen bir vizyon kısmen de ulusun yanlışlarının kristalleşmesi olarak düşünülebilir ve bu gelenek, Fransız ruhuna kök salmış sayılan ve Fransa'nın ilgilendiği her sömürge planının ayrılmaz bir parçası olarak kabul gören bazı sömürgeleştirme ilke ve yöntemlerini barındırır. Örneğin sömürgeleştirmenin metafizik bir biçimde Fransız ulusuna bahşedilmiş bir özellik olduğu konusundan hiçbir zaman şüphe duyulmamıştır. Aynı zamanda genişleme doğal bir Galya özelliği olarak bilinir ve Fransızlar, Galya'nın kolonizasyon kabiliyetini kabul ettikleri gibi aynı şekilde onun yöntemlerini de kabul etmiş bulunmaktadır. Genişleme, Fransa'nın, Fransız uygarlığının ve fikirlerinin yayılması olacaktır. Zira Kanada Kızılderilileri için Paris kanunu ve Fransız kanunlarının

¹ S. H. Roberts, *History of French Colonial Policy 1870-1925*, P. S. King & Son, Ltd., London 1929, s. 3.

² William B. Cohen, “French Empire”, *Colonialism: An International Social, Cultural, and Political Encyclopedia*, C. 1, Abc-Clio, Oxford 2003, s. 214.

³ S. H. Roberts, *a.g.e.*, s. 3.

⁴ W. B. Cohen, *a.g.m.*, s.214.

ayrıntılara göre yönetilmekten daha iyi ne olabilirdi? Kolonizm, ulusal propaganda ya da değerleri yayma çabası değil miydi? Fransız kurumları ve 1789’un kutsal ilkeleri bugüne kadar gelişmemiş ırklar için çok arzulanan birer hedef olarak görülemez miydi?⁵

Fransız uygarlığının yeni yerleşimlere aktararak genişlemesi arzu edilir bir durumdur. Bu durumda Fransız bayrağı Fransa anlamına gelmekle beraber Fransız uygarlığının zirvesini temsil etmektedir. Böyle bir uygarlığa sahip ulusun kendi uygarlığını yayması bir görev olarak düşünülmekte ve bu açıdan Fransa’nın sömürgelerini ifade eden *denizaşırı Fransa* (La France outremer) deyişi dikkate değer bir anlama kavuşmaktadır. Asimilasyon politikası içindeki bu dinamiklerin bir dışavurumudur ve Birinci İmparatorluğun ikinciye bıraktığı en çarpıcı mirası olarak karşımızda durmaktadır. Bu politika soyut bir mantık ile hareket etmiş, Fransız yaşamının küçük ayrıntılarının evrenselliğini vazedmiş ve tüm Fransız sömürgeciliğini önceden belirlenmiş bir kalıba sokarak gelişmeyi belirlenmiş bir hat boyunca yapay bir büyüme ile eş anlamlı hale getirmiştir. Siyaset ve hukukta asimilasyon ve ekonomide ise kolonilerin sömürge paktına tabi kılınması devir alınan bir teori olarak 19. yüzyıla damgasını vuracak ve 1910’a kadar yeni imparatorluğun üzerinde yükseldiği bir teori olarak kalmaya devam edecektir.⁶

Medenileştirme misyonu kavramına gelince bu asimilasyon doktrini içinde ve toplumların Fransız üstün kurumları ve kültürü sayesinde geri kalmışlık ve cehaletten kurtarılması görevini ifade etmektedir. Sonuç itibarıyla eğer medenileştirme görevi gerçekleşirse asimilasyon idealine ulaşılmış ve sömürge halkları aynı Fransız vatandaşlarının haklarından yararlanabilir düzeye çıkartılmış olacaktır. Fransa’da geleneksel olarak sömürgecilik karşıtı bir ulusa karşı sömürgecilik faaliyetlerini haklı göstermek için “üstün” olan bir toplumun “daha alt” toplumlara hükmetme ya da hamilik yapma hakkı vardır düşüncesi yaygınlaştırılmıştır. Dolayısıyla bu fikirlerin Fransızlar için baştan çıkartıcı oluşu yanında denizaşırı girişimlerin maliyetli ve olası tehlikeleri karşısında cesur olmayı gerektiren yanlarının bulunması ya da korkuları bastırmak gerekli görüldüğü için “görev” (misyon) ve “medenileştirme misyonu” gibi fikirler özellikle 19. yüzyıl sonlarında emperyalistler tarafından yaygınlaştırılmıştır.⁷

⁵ S. H. Roberts, *a.g.e.*, s. 4.

⁶ S. H. Roberts, *a.g.e.*, s. 5.

⁷ Raymond F., Betts, *Assimilation and Association in French Colonial Theory, 1890-1914*, Columbia University Press, New York and London 1961, s. 30.

Bu makalede Fransa sömürgeciliğinin karakteristik özelliklerini yansıtan “medenileştirme misyonu” ve “asimilasyon” kavramları tanımlanarak Fransız sömürgecilikteki yerleri tespit edilmeye gayret edilmiştir. Bunun yanında sömürgecilik kavramı ile tamamen zıtlık teşkil eden Fransız ihtilalinin getirdiği eşitlik, adalet ve özgürlük gibi kavramların Fransız bakış açısından neleri ifade ettiği irdelenerek bu kavramların Fransız politikacı ve teorisyenleri tarafından halkın sömürgecilğe motivasyonunun sağlanabilmesi açısından nasıl kullanıldığı üzerinde durulmaya çalışılmıştır.

1. Medenileştirme Misyonu

Medeniyet, özellikle Fransızlara ait bir kavramdır. *Medenileştirme* (Civilisatrice) tabiri ilk kez Fransa’da 1766 öncesinde olmasa bile 18. yüzyılda kullanılmaya başlamıştır. O döneme kadar Fransız filozofları yalnızca anayasal, siyasi ve idari alanda değil aynı zamanda ahlaki, dini ve entelektüel alanda aklın zaferini ve gelişimini ifade edecek ve vahşilerin, kölelerin ve barbarların uygar olmayan dünyasına kıyasla Fransız başarılarının özünü ifade edecek bir kavram arayışındaydı. Dolayısıyla bu ayrımı aktarma çabasından “medeniyet” kavramı doğmuş ve tüm halkları vahşetten uzaklaştıracak tek bir evrensel insan uygarlığının var olduğu varsayımına dayanmıştır.⁸

Aslında Fransız sömürge politikası, diğer Batılı emperyal güçlerde de olduğu gibi kâr güdüsü, macera, fetih ruhu ve bunların ötesinde milliyetçilikten esinlenmiş bir olgudur. Nitekim Fransızlar, milliyetçi duygularla evrensel olan Fransız kurumları ve medeniyetinin üstünlüğünü savunurken bu kurumların ve Fransız medeniyetinin kolonilerde yerleştirmenin yerli halklara fayda sağlayacağını da ileri sürmekteydiler. Ancak *medenileştirme misyonu* maddi hedefler ile insani veya manevi hedefler arasında ortaya çıkan uyumsuzluğun yanı sıra kendi tarihi miraslarından gelen otoriterlik ile liberalizm arasındaki çelişkileri örtmek üzere tasarlanmış üstü kapalı bir terim olarak tanımlanması gerekir. Birbiri ile çelişen bu eğilimler, Fransız tarihi boyunca Fransız sömürge politikasında ağırlığını birinden diğerine doğru hissettirmiştir. Fransız hükümetleri çelişen bu kavramları uzlaştırmaya çalışmış ve halkı buna ikna etmek istemişlerse de hiçbir zaman yürekten bir halk desteğini alamamışlardır. Elbette

---

⁸ Alice L. Conklin, *A Mission to Civilize: The Republican Idea of Empire in France and West Africa, 1895–1930*, Stanford University Press, Standford 1997, s.14-15.

halkın ikna olmamasında, en büyük etken denizaşırı girişimlerin diğer bir ifadeyle kolonilerin devlete ekonomik bir yük olduğu düşüncesiydi.⁹

Medenileştirme misyonu için ilk gönüllü olanlar şüphesiz sömürgelerdeki Fransız yetkilileri olmuş ve Fransa'nın mevcut denizaşırı topraklarındaki köleleştirilmiş ve tabi kılınmış olan halklarının gerçekten uygarlaştırılabileceği konusunda ısrar etmişlerdir. Bu yetkililer metropolde o dönem hüküm süren; insanlığın birliği, bireyin hakkı ve en rasyonel yönetim biçimi gibi devrimin ortaya çıkardığı fikirlerden etkilenmişlerdir. Bununla birlikte yerel şartların gerçekleri de yerlilere yaklaşımlarında tesirli olmuştur. Örneğin koloni yetkilileri mevcut kolonilerde düzeni sağlamak, ekonomik refahı sağlamak, mevcut imparatorluğu güçlendirecek yeni bölgelerin düşünülmesi gibi yükümlülüklerle sahipti. Bununla birlikte Fransa'nın mevcut kolonilerinde köle emeği üzerine kurulu sistem giderek daha sorunlu hale geliyor ve çıkan veya olası ayaklanmalara karşı düzen ve refah çökmeye başladığından bazı koloni yöneticileri, vahşilerin medenileştirilebileceğine dair 18. yüzyılın belli belirsiz argümanını alarak, 19. yüzyıl için tutarlı bir doktrin haline getirmeye çalışıyorlardı.¹⁰

Köle sisteminin sürekli genişlemesi sömürgelerde bazı sorunları beraberinde getirmiştir. Örneğin en önemli ve en karlı sömürgelerden biri olan şeker üretiminin yapıldığı Saint-Domingue toplumun ırksal olarak bölünmüş olması sebebiyle genişleyen köle sistemi toplumsal soruna dönüşmüş ve birçok yöneticinin gözünde tüm sömürge ekonomisini tehlikeye atmaya başlamıştır. Saint-Domingue ve komşu kolonilerde artan köle isyanları ile bu isyanları daha da körükleyen beyaz çiftlik sahiplerinin suiistimalleri, yöneticilerin önünde ciddi birer sorun olmuştur. Bu şartlar altında kölelerin beyaz sahipleri tarafından sağlanan daha insani koşullar altında medeni olarak yükseltilebilecekleri fikri kabul edilmeye başlanmıştır. Böylece yerel sömürge idarecileri Fransız denizaşırı yerleşimlerinin gelecekte kölelik lekesinden arınmış olmasını umarak köle emeğini ithal etmek yerine Fransız ekonomisi için gerekli hammaddeyi gönüllü olarak üretmelerini sağlayacak bu misyonun hayata geçirilmesini önermişlerdir. Bu iş birliği ancak kölelere uygun şekilde davranarak ve onlarla evlilikler yapılarak sağlanabilirdi. Ayrıca özgür emeğe dayalı kolonizasyonun başarılı olma potansiyeli yüksek görülmekteydi. Zira vahşiler medenileştirilebilirdi ve Avrupalılar

⁹ Winfried Baumgart, *Imperialism: The Idea and Reality of British and French Colonial Expansion, 1880-1914*, Oxford University Press, New York, 1982, s. 118.; A. L. Conklin, *a.g.e.*, s. 16.

¹⁰ A. L. Conklin, *a.g.e.*, s. 16.

onları medenileştirebilecek bir konuma sahipti. Dolayısıyla Yeni Dünya kolonilerinde ortaya çıkan kölelik krizleri, aynı zamanda 18. yüzyılın sonunda ortaya çıkmaya başlayan medenileştirme misyonunun tarihsel bağlamını oluşturmuştur. Bundan farklı olarak Eski Dünya toplumlarına gelince Fransız Devrimi ile Hindistan, Çin ve Orta Doğu hakkında görüş ortaya koyan Fransız filozoflar artık eski kültürlerin de medeniyete muhtaç olduğu görüşünü dile getirmeye başlamıştır. Yeni dünya sakinlerinin vahşetine sebep çevresel faktörler olarak yorumlanırken Asya ve Arapların barbarlığı (?) Doğu despotizmi ve cehaleti olarak yorumlanmış ve dolayısıyla onları medenileştirmek aynı zamanda onları siyasi tiranlık ve batıl inançlardan özgürleştirmek olarak görülmüştür. Fransız Devrimi’nde Batılı olmayan tüm dünyanın Fransız uygarlığına ihtiyacı olduğu ön kabulü pekişmiştir. Keza Fransız Devrimi, Fransızların kendilerini bir ulus ve bir medeniyet olarak algılama biçimlerini değiştirerek “medeniyet misyonu” sürecinde yeni bir aşamaya geçmelerine sebep olmuştur.¹¹

Devrimden sonra Saint-Domingue'de metropoldeki isyandan ilham alan köleler 1791’de isyan çıkarmış ve Fransa’ya başkaldırmıştır. Ancak isyan ve onu bastırma girişimleri şeker üretimini mahvettiği için Fransa’yı Karayipler’in yerini alacak bir tropikal hammadde ve pazar imkânı sağlayacak alternatif sömürge arayışına itmiştir. Aynı dönemde Fransızlar devrimin bir sonucu olarak “evrenin en önde gelen insanları” oldukları ve büyük Fransız ulusunun devrimci ideallerini sınırlarının ötesine taşımakla yükümlü oldukları inancıyla yüklüydüler. Eski imparatorluğun kaybı Fransa’nın yeni milliyetçiliği ile birleştiğinde Fransız kolonizasyonu yeni girişimlerin arifesinde olduğuna şüphe yoktur. Buna ek olarak barbarların medeni olabileceğine dair aydınlanma inancı, Fransa’nın dünyanın her yerindeki “ahlaksız ve geri kalmışlığın esaretindeki halkları medenileştirmek gerektiği” fikrini perçinlemiş ve bunun emperyal bir doktrine dönüşmesine yardımcı olmuştur. Bu dönüşüm Fransa’nın devrim sonrası ilk emperyal girişimi olan Napolyon’un 1799’da Mısır seferi sırasında tamamlanmıştır. Pek çok tarihçi Fransa’nın Akdeniz kontrolünü ele geçirmek ve Hindistan’da İngilizleri tehdit etmek üzere bir üs kurma girişimi olarak tamamen dış politika çerçevesinde bu olayı değerlendirirse de Mısır seferinin bir sömürge saldırganlığı olduğu şüphe götürmez.¹²

Medenileştirme misyonu güya kutsal bir görev mahiyetinde Mısır’ın medenileştirilmesi (!) amacıyla Fransızları Mısır’a çağırmış ve Fransız işgaline bir dayanak yapılmıştır. Bu, aynı zamanda Napolyon’un Mısır Seferi’nde medeniyet misyonunun birer

¹¹ A. L. Conklin, *a.g.e.*, s. 16.

¹² A. L. Conklin, *a.g.e.*, s. 17.

inşacıları olarak bilim adamlarını da yanına almasının anlamını ortaya koyar. Bilim adamlarının böyle bir fetih hareketine katılması, Büyük İskender'in doğu seferine çıkarken yanında götürdüğü bilim adamlarına benzerliği açısından hayli dikkat çekicidir ki Helen kültürü böylece ortaya çıkmıştı. Napolyon'un Mısır seferi ile geri kalmış bu coğrafya yeniden medeniyet ile buluşturulmalıdır. Zira Medeniyet, eski Mısır'dan sonra Yunanistan ve Roma'ya geçmiş, Araplar bunu bilimler şeklinde ifade ederek devralmış ve sonunda Avrupa'ya gelerek zamanla tüm özelliklerini batıya miras bırakmıştır. Dolayısıyla devrimci ikonların; Roma, Yunan ve Mısır imgeleri ile dolu olması şaşırtıcı olmamalıdır.¹³

Fransa'nın Mısır'a sefer düzenlemesinin siyasi şartlarına bakıldığında bu seferin baş mimarlarından birinin Talleyrand olduğu görülür. Talleyrand, Fransa Bilim ve Sanat Enstitüsü'nde (L'Institut de France) "Mevcut Koşullar Altında Yeni Kolonilerden Elde Edilecek Avantajlar Üzerine" başlıklı meşhur konuşmasında (3 Temmuz 1797) "herkesin Batı Hindistan kolonilerinin bir gün anavatandan ayrılacaklarının çoktandır farkında" olduğundan bahsetmiş ve "Feci önlemler kolonilerimize yıkım getirdi." demiştir. Bu noktada Talleyrand daha önce de Choiseul tarafından dile getirilmiş olan Fransa'nın Mısır'ı işgal etmesi gerektiği fikrini önermiştir. Bu konuşmadan iki hafta sonra Dışişleri Bakanlığına getirilmiş ve İtalya seferinin muzaffer komutanı Bonapart ile Mısır konusunda fikir birliği içinde Mısır Seferi şartlarını hazırlamaya başlamıştır.¹⁴ Ayrıca Volney ve Savary'nin seyahatnameleri Mısır'a ilgiyi arttırdığı bir zamanda, elçiler ve tüccarların yıllardır Fransız ticaretinin Memluk baskısından kurtaracak bir işgal için baskı yapması ve Nil'in doğal kaynaklarının savunmasız Antiller'den bile daha büyük kâr kaynağı olduğu görüşlerini dile getirmeleri sömürgeci amaçların varlığına işaret etmekteydi. Fransa'nın beş yıldır Kahire elçisi daha öncesinde ise Mısır'da 30 yıl tüccarlık yapmış olan Magallon istişareler için Fransa'ya çağrıldığında Talleyrand'ın, Osmanlı ile Fransa arasındaki geleneksel ittifakın sona ermesi pahasına Cumhuriyet için oldukça zengin bir sömürgeyi elde etme fikrini netleştirmiştir.¹⁵

Talleyrand, Direktuar hükümetine sunduğu Mısır fetih planında Mısır Seferi'nin amacını, sömürgeci halkın ve sömürgeleştirilen ülkenin ortak yararı için bir koloninin kuruluşu olarak ifade etmiştir. Ona göre Mısır, Roma Cumhuriyeti'nin bir eyaletiydi; şimdi Fransız Cumhuriyeti'nin bir eyaleti olmalıydı. Roma'nın Mısır'ı fethi çöküş dönemine aitti,

¹³Henry Laurens, *Les origines de l'expédition d'Égypte*, Éditions du Seuil, Paris 1997, s.25-26.

¹⁴Paul Strathern, *Napoleon in Egypt*, Random House Publishing Group, London 2008, s. 17.

¹⁵Alain Silvera, "Egypt and the French Revolution, 1798-1801", *Revue française d'histoire d'outre-mer*, C. 69, S. 257, Persee, 1982, s. 309.

Fransa'nın refah dönemine ait olacaktı. Ayrıca Fransızlar Mısır'ı gelmiş geçmiş en acıması tiranlardan kurtaracak, Mısır'ın tarım, sanayi ve ticaretinin refahını geri getirecek, Avrupa ve Hindistan arasındaki ticaret için eski Süveyş yolunu bir kez daha açacak ve böylece halkların ekonomik hayatında gerçek bir devrimi gerçekleştirecekti. Dolayısıyla Mısır'ı Fransa'ya bağlamak niyetlerinin temel amaçları, medeniyetin beşiğini restore etmek, ülkeye refahı getirmek ve barbar bir tiranlığı ortadan kaldırmak olarak özetlenebilir.¹⁶

Öte yandan Napolyon'un sivil yardımcılarında Fourier Mısır Seferini, kolonizasyon, ekonomik restore ve medenileştirme terimleri ile ilişkilendirmiştir. Bu durumda Mısır Seferi Fransa için bir ekonomik ve siyasi çıkar konusu olmasının yanında aynı zamanda bir medenileştirme misyonu hamlesidir.¹⁷ Napolyon'un kendi sözleri ile Mısır seferi, Mısır için bir kurtuluş ve “uygarlık” projesiydi. Kahire'de Fransız uzmanlar Mısır Enstitüsünü (Institut d'Egypte) kurarak uzmanlıkları sayesinde yerel nüfusa etkili bir şekilde boyun eğdirebilir ve toprağı modern yöntemler ile işleyerek başarılı bir sömürü gerçekleştirebilirlerdi. Bu açıdan mühendisler, şarkiyatçılar, matbaacılar, doğa bilimciler, sanatçılar, matematikçiler ve gökbilimciler Mısır'daki koşulları inceleyerek bilgileri ile elde ettikleri sentezleri işgalci generallerin hizmetine sunabileceklerdi. Aynı zamanda batının bilgi ve tecrübesi sayesinde Mısır'da despotizm ve barbarlık ortadan kalkacak ve batı bilgisi Mısır'ın kaybedilmiş ünlü geçmişi ile daha da zenginleşecekti. “Bilimsel görev gücü”nün sefere dahil edilmesi Mısır seferini, sömürge yöneticilerinin devrimden önce detaylandırmaya başlamış oldukları vahşileri “uygarlaştırma” planlarından başka bir yere taşımıştır. Zira önceki nesil barbarların medenileşme kabiliyetlerinin olduğundan bahsetmiştir ancak, Fransız bilim, edebiyat, sanat ve kültürünün toptan göçünü Mısır'da yapılan şekliyle öngörmüş değillerdi. Mısır'daki “medenileştirme misyonu”nun baş aktörü Napolyon'a göre uygarlık, bir taraftan ticareti teşvik etmekle bir taraftan da matbaayı, Fransız dilini, eğitimi, tıbbı, koruyucu hijyeni ve sanatı bu yeni coğrafyada tanıtmak ve yerleştirmekle sağlanabilirdi. Buna ek olarak rasyonel yönetim ilkeleri, maliye, yargı ve toprak reformunu uygulamaları uygarlığın sağlanması açısından gerekliydi. Dolayısıyla Napolyon bir sömürgeci olarak devrimin dönüştürücü mantığına sahipti ve kendisini Fransız toplumunu yeniden şekillendirme ve insanlığı dönüştürme yetkisine sahip olarak görmekteydi. Sonuç olarak Nil kıyılarında Fransız *medenileştirme misyonu* fikri Cumhuriyetle birlikte doğmuş olduğunu söylemek yanlış olmaz. Burada *medenileştirme misyonu* yeni ihtiyaçların ve isteklerin telkin edilmesi ve evrensel

¹⁶ François-Charles Roux, *Bonaparte, Governor of Egypt*. Methuen & Co Ltd, London 1937, s. 1-2.

¹⁷ F. C. Roux, *a.g.e.*, s. 2.

olarak geçerli olduğu kabul edilen Fransız kurumları ve değerlerinin yayılmasını öngörmekteydi. Fransızların kendinden farklı insanlara karşı değerlerini empoze etmekteki cömertlikleri ve hatta onları Fransız yapma konusunda özel bir yükümlülüğe sahip oldukları fikri ilk kez Mısır seferinde vücut bulmuş ve devrim sonrası Fransız sömürge söyleminin standart bir özelliği haline gelmiştir.¹⁸

Napolyon döneminde Avrupa ile sınırlı bir genişleme siyasetine rağmen Fransa'nın Emperyal faaliyetleri Napolyon döneminden sonra yeniden başlamış olduğu görülmektedir. X. Charles askeri başarı elde ederek rejimini sağlamlaştırmak amacı ile Temmuz 1830'da Cezayir'e ordu sevk etmiş ancak Cezayir'in alınması öncesinde tahtı devrilmiştir. Cezayir Fransız yerleşimcilerin gönderilmesi ile bir yerleşim kolonisine dönüşmüş ve en iyi araziler yerleşimcilere tahsis edilirken Müslüman nüfus ise azalan toprak miktarına karşı nüfusun çoğunluğunu oluşturmakla birlikte fakirleşmeye başlamıştır.¹⁹

Cezayir'in sömürgeleştirilmesi sürecinde Fransa'nın elinde önemli bir tecrübe Mısır'dı. Mısır seferi Fransız politika yapımcıları açısından Kuzey Afrika'da nasıl ilerleyecekleri konusunda bir emsal teşkil etmiş ve özellikle Cezayir'in sömürgeleştirilmesi konusunda eski rejimin hayatta kalan kolonileri olan Martinik, Guyana gibi sömürgelerinin sunamadığı tecrübeleri barındırması açısından bir başvuru alanı olmuştur.²⁰

Modern tarihin hiçbir noktasında Fransızlar kendi uygarlıkları için, Üçüncü Cumhuriyetin “yeni” emperyalizmi esnasında olduğundan daha fazla iddiada bulunmamıştır. Elbette 19. yüzyıl sonları bütün Avrupalı güçler için denizaşırı topraklarda uygarlık çalışmaları yürüttüklerini iddia ettikleri bir dönem olmuşsa da yalnızca Cumhuriyetçi Fransa'da bu iddia, resmi emperyal doktrin sahasına yükselebilmiştir. Fransa'nın Afrika ve Çin Hindi'deki topraklarını genişletmeye başladığı 1870'lerden itibaren Fransız politika yazarları ve arkasından da politikacıları kendi hâkimiyetlerine giren halkları uygarlaştırmak için özel bir misyonu olduğunu ilan etmişler ve bu misyona *medenileştirme misyonu* (Mission civilisatrice) adını vermişlerdir.²¹

Üçüncü Cumhuriyetin kurulmasıyla birlikte Cumhuriyetçiler yeni bir ulus oluşturma sürecini “medeniyet” olarak görmüştür. Bu kavram aynı zamanda yeni bir denizaşırı

¹⁸ A. L. Conklin, *a.g.e.*, s.18.

¹⁹ W. B. Cohen, *a.g.m.*, s. 214.

²⁰ A. L. Conklin, *a.g.e.*, s.19.

²¹ A. L. Conklin, *a.g.e.*, s.1-2.

imparatorluğun kurulması için daha az önemli olmamış ve sömürgecilik yolculuğunda Cumhuriyetçilerin elinde tuttuğu bir meşale görevini görmüştür. Sömürgeci *medenileştirme misyonu*; köleliği ortadan kaldırmayı, eğitim yoluyla insanlığı ilerletmeyi, ahlaki olmayan kültürel uygulamaları yeniden düzenlemeyi, batıl inançları ortadan kaldırmayı ve sömürge toplumlarının siyasi ve ekonomik kurumlar ve yasalarla ile donatmayı vaat etmiştir. Elbette sömürgeci yazar ve politikacılar tarafından bahsedilen misyonların sömürgelerde nasıl gerçekleşeceği konusunda bir yol haritası gösterilmiş değildir ve bu görev daha çok sahadaki sömürge idarecilerine bırakılmıştır.²²

Cumhuriyetçi politikacılar, işadamları, maceracılar ve bilim adamları grubundan oluşan sömürge lobisi kararsız bir ulusu denizaşırı mülkler edinmeye ve bunlara yatırım yapmaya motive etmek için bir toplanma çağrısı olarak bir *medenileştirme misyonuna* çağırmıştır. Fransa'nın yeni sömürge halklarını eğitmek ve geçim kaynaklarını iyileştirmek için, *medenileştirme misyonu* Fransız Devrimi'nin ruhunu ve Aydınlanma'nın özellikle rasyonel, seküler ideallerini kendisinde somutlaştırmıştır.²³

Laik temellere dayalı bu *medenileştirme misyonu*, Üçüncü Cumhuriyetin bir icadı olmasa da yeni rejim, saldırgan emperyalizmi cumhuriyetçi idealleri ile uzlaştırmaya çalıştığı bir zamanda ortaya çıkarak demokratik kurumları ile var olan Fransa'da oldukça güçlü bir yankı uyandırmıştır. *Medenileştirme misyonu*, Fransız kültürünün üstünlüğü insanlığın mükemmelleştirilebilirliği hakkında bazı temel varsayımlara dayanırken sömürgelerdeki Fransız tebaalarının kendilerini yönetemeyecek kadar ilkel oldukları ancak yükselmeye muktedir olduklarını ima etmiştir. Bunun yanı sıra Fransızların hem mizaçları ve devrimci geçmişleri hem de mevcut endüstriyel gücü bakımından bu görevi yerine getirmeye özellikle uygun olduğu düşünülmüştür. Dolayısıyla Üçüncü Cumhuriyet, Fransa'nın kültürel, siyasi ve ekonomik gelişmişliği çizgisinde bu ilkel kültürleri yeniden var etme görevi ve hakkı olduğunu iddia etmiştir.²⁴

1870'lerde tropik bölgelerin fethedilmesinin insani ve finansal maliyetleri azalmış olduğunun görülmesi -ki bu sıtmayı önleyen kinin ve gelişen silah teknolojisinin dolayısıyla teknolojik gelişmelerin bir sonucudur.- Paris'teki cumhuriyetçi seçkinler arasında yeni sömürgeci yayılmaya olan ilgi yeniden canlanmaya başlamıştır. Amacı ticari nüfuz kazanmak

²² James Patrick, Daughton, *An Empire Divided: Religion, Republicanism, and the Making of French Colonialism, 1880-1914*, Oxford University Press, New York 2006, s. 11.

²³ J. P., Daughton, *a.g.e.*, s. 5.

²⁴ A. L. Conklin, *a.g.e.*, s.1-2.

ya da doğrudan ilhak hareketlerini teşvik etmek olan coğrafi toplumların hızla büyümesi bu ilginin gelişmesine katkıda bulunmuştur. Zira bu topluluklar Asya ve Afrika'nın keşfini teşvik ederek sömürgeci yayılmaya hizmet etmektedir. Diğer yandan yeni koloniler elde etmek, Alsace-Lorraine'in kaybını telafi ederek Sedan sonrasında ortaya çıkan Fransız “çöküşü” fikrini ortadan kaldıracak ve Cumhuriyetin ihtişam siyasetine zemin hazırlayacaktır. Ayrıca Coğrafi hareketlerin yayıncıları bu fetihlerin Fransa'nın medenileştirme misyonu için yeni alanlar açacağı beklentisi sebebiyle bunun arzu edilir bir durum olduğunu açıkça dile getirmişlerdir. Dolayısıyla coğrafi toplumların literatürü Üçüncü Cumhuriyet'in sömürgeleştirme/uygarlaştırma konusunda özel bir sorumluluğu olduğu fikrini defalarca tekrarlamıştır. 1874'te Paul Leroy-Beaulieu gibi önde gelen bazı sömürgeci yazarlar ticaret yoluyla ve en az şiddetle yeni koloniler kazanılacağını savunmuştur. Bu yeni kolonilerin en önemli amaçlarından biri anavatanı yeniden canlandırmakla birlikte “aşağı halkların uygarlığa doğru barışçıl evrimi”nin sağlanması olarak betimlenmiştir.²⁵

Ancak yeni koloniler elde etmenin barışçıl yollar ile olmak zorunda olmadığını savunan yazarlar da vardır. Örneğin Üçüncü Cumhuriyetin önde gelen gazetecilerinden Gabriel Charmes 1877-1882 yılları arasında kaleme aldığı medenileştirme misyonu hakkındaki makalelerinin birinde Afrika ile ilgili şunları söylemiştir: “Fransa, Kuzey Afrika'da kalıcı olarak tutunabilir, Orta Avrupa'ya nüfuz edebilir, etkisini tüm sahrada hissettirebilirse ve (Batı) Sudan'ı elde edebilirse; bugün sadece fanatizmin ve haydutluğun hüküm sürdüğü bu uçsuz bucaksız bölgelerde -dökülen kan pahasına bile olsa- barış, ticaret, hoşgörüyü getirecekse bunun zayıf bir güç kullanımı olduğunu kim söyleyebilir... Milyonlarca insana medeniyeti ve özgürlüğü öğreten onları büyük halklar haline getiren gururla onu dolduracak”²⁶ diyerek Fransız yayılcılığını savunmuştur.

Sömürgeci yayılma fikrinin güçlendiği bu atmosferde 1870 ile 1878 yılları arasında Fransa hükümet çevreleri özellikle Léon Gambetta, Charles de Freycinet ve Jules Ferry, “coğrafi hareketin” imparatorluk propagandasına karşı yalnızca sınırlı bir ilgi göstermişlerdir. Ancak 1878 yılına gelindiğinde siyasi ve ekonomik nedenlerle denizaşırı bir imparatorluk fikrini kabul etmeye başlamışlardır. Fransa'nın 1880'ler ile 1890'lar arasındaki Yeni Sömürgeler elde etmek üzere giriştikleri eylemler de başrol oynayan bu üç adam fetihleri meşrulaştırmak için hiçbir zaman ahlaki argümanları öne sürmekten geri durmamıştır.

²⁵ A. L. Conklin, *a.g.e.*, s.12.

²⁶ A. L. Conklin, *a.g.e.*, s.13.

Örneğin 1882’de parlamentoya hitap eden Ferry Fransa’nın Tonkini ele geçirmesini ve Çin ile savaşını Şu sözlerle savunmuştur: “Eğer Tanrı bizi dünyanın efendisi yaparak bize bir misyon bahsetmişse, bu görevin ırkların imkansız kaynaşmasına girişmekten değil, koruyucusu olduğumuz üstün kavramların diğer ırklar arasında yaymak ya da uyardıktan ibaret olduğuna inanmalıyız”. 1883 yılında bir konuşmasında “(Fransa) sadece özgür bir ülke olamaz, Avrupa’nın kaderi üzerinde sahip olduğu tüm nüfuzu kullanan büyük bir ülke olması, bu nüfuzu dünyaya yayması ve dilini geleneklerini, bayrağını, silah ve dehasını elinden geldiğince her yere götürmesi gerekir.²⁷” demiş, bir yıl sonra 1884’te yaptığı bir konuşmada ise “üstün ırkların aşağı ırklara karşı hakları vardır... Onları medenileştirme hakları vardır”²⁸ diye eklemiştir.

Cumhuriyetçiler genel olarak Fransa’nın yurt dışındaki başarılarının ülkenin kendi içindeki potansiyeli yansıttığı görüşündeydi. Gambetta, “Bu genişleme yoluyla dış dünyayı etkileyerek ulus varlığını sürdürür.” fikrini savunurken sömürge savunucusu Paul Leroy-Beaulieu’ye göre sömürgelerdeki başarı “Fransa için bir ölüm kalım meselesi”dir ve bu husustaki başarısızlık Fransa’nın Avrupa meselelerinde Romanya veya Yunanistan kadar önemsiz olmasına yol açacaktır.²⁹

Ferry’nin politikaları hem muhafazakarlar hem de radikal sol tarafından eleştirilse de ancak Fransa’nın *uygarlaştırma misyonu* iddiası sorgulanmamış, eleştirilen konu ise temelde yeni koloniler elde etmek için kullanılan şiddet yöntemleri olmuştur.³⁰ Yayılmacılık fikrine özellikle sol kesimin muhalefet sebeplerinden biri de ülkenin kendi içindeki acil sosyal sorunlarının çözülmesinde kullanılabilecek para ve çabanın heba edilmesi eleştirisi olmuştur. Denizaşırı sömürgecilik fikrine Cumhuriyetçilerin kendi içinde dahi ikna olmayanlar vardır. Nitekim 1880’lerin başında Meclis’te Cumhuriyetçi bir milletvekilinin kolonilerin “serap, aldatıcı ve tehlikeli bir rüya” olduğunu ve ulusa gereksiz bir yük bindirdiğini ifade etmesi³¹ buna örneklik teşkil etmektedir.

Politikacı ve sömürge lobileri genişleyen imparatorluk sınırlarına paralel olarak artan maliyetleri ödemeye veya vergi mükelleflerine ödetmeye pek niyetli görünmüyorlarsa da bu durum onların sömürgelerde programlarını yürütecek en uygun ve ucuz alternatife yani

²⁷ J. P., Daughton, *a.g.e.*, s. 3.

²⁸ A. L. Conklin, *a.g.e.*, s.13.

²⁹ J. P., Daughton, *a.g.e.*, s. 10.

³⁰ A. L. Conklin, *a.g.e.*, s.13.

³¹ J. P., Daughton, *a.g.e.*, s. 10.

Katolik misyonerlerine yönelmelerine sebep olmuştur. Ancak bu durum sömürgeci saldırganlığı ile Cumhuriyet ilkeleri arasında ironik bir çelişki meydana getirmiştir. Keza kendi ülkelerinde Katolik etkisini ortadan kaldırmak isteyen birçok Cumhuriyetçi yurtdışındaki yöntemlerini kolaylaştırmak ve hatta haklı çıkarmak için misyonerlik faaliyetlerini desteklemiştir. Misyonerlerin çoğu bu yeni ortaklıktan memnun olmasa da bölünmüş grupların liderleri çeşitli faktörler sebebiyle ve kerhen de olsa bu gayri resmi anlaşmayı onaylamıştır. Sonuçta 1880’lerden Birinci Dünya Savaşı’na kadar Fransa’nın denizaşırı imparatorluktaki sözde medenileştirme misyonu, cumhuriyetin sevgili “düşmanları” diğer bir ifadeyle Katolik din adamları tarafından düzenli olarak yürütülmüştür. Ancak bu din adamlarının birçoğu sömürgecilik hakkında ciddi çekinceler taşımakla beraber Cumhuriyetçilere karşı açıkça düşmanlıkları da söz konusudur. Karşılıklı güvensizlik ve anlaşmazlık denizaşırı coğrafyada yer yer köle ticareti, cinsel istismar, ihanet, cinayet ve tüm toplumların fiziksel olarak yok edilmesi gibi en ağır suçlamaların birbirlerine yöneltildiği zamanlar ortaya çıkarmıştır.³²

Yukarıda bahsedilen ironiye katkı sağlayan bir durum da Fransız ihtilali ile başlayan Cumhuriyet ilkelerinin laiklik vurgusudur. Zira 18. yüzyıldan itibaren monarşi ve Katolik Kilisesi’nin gücünü ve servetini küçümseyen reformcular bu muhafazakâr kurumların boyunduruğundan kurtulmuş bir toplum hayal etmiş ve özgürlüğün hâkim olduğu laik ahlaki kodlara, ritüel ve ikonlara dayalı yeni bir toplum inşa etmeyi amaçlamışlardır. Ancak yeni ulusun kendi kültürüne sahip olmasını isterken yine Katolikliğin eski ihtişam, tören ve ayinlerinden etkilenmişlerdir. Devrim ile birlikte siyasal meşruiyet açısından ilahi hakkın yerini halkın gücü almış, ulusal bayramlar dini olanları ile yarışır bir hale gelmiş, İnsan Hakları Bildirgesi büyük taş tabletlere yazılmış ve bir akıl meleği tarafından duyurulan yeni buyruklar şeklinde tasvir edilmiştir. Devrimin hayata geçirdiği cumhuriyet, Fransa’nın Mesih’i olmuş ve takvimler böylece I. yıldan tekrar başlamıştır. Ayrıca Baba, Oğul ve Kutsal Ruh’un yerine Cumhuriyetçiler *özgürlük, eşitlik ve kardeşlik* vaatlerini öne sürmüş ve din eğitimine müdahale ederek ilmihal yerine Voltaire’i ezberlemeye teşvik etmişlerdir.³³ Kısacası devrimin getirdiği bu değerlerin sözde *medenileştirme misyonu* adı altında yeni fethedilen coğrafyalarda temsil edilmesi pratikte misyoner Katolik din adamlarına kalmış ve bu durum hatırı sayılır bir ironiyi de vücuda getirmiştir.

³² J. P., Daughton, *a.g.e.*, s. 6.

³³ J. P., Daughton, *a.g.e.*, s. 7.

Katolikler ile Cumhuriyetçiler arasında Fransızların kendine has özelliklerinden kaynaklı ilginç bir benzerlik vardır. Dindar erkek ve kadınlar, Tanrı'nın dünyaya Katolikliği yaymak için Fransa'yı seçtiğine inandıkları gibi, ateşli Cumhuriyetçiler ise kendi liberal fikirlerini ulusun insanlığa armağanı olarak görmüşlerdir. Hristiyan ataları gibi bu değerler de ihraç edilebilir olarak düşünülmüş ve Cumhuriyetçi sömürgeciliğin arkasındaki temel ideoloji olmuştur. Dolayısıyla Fransız değerlerini dünyaya ihraç etme arzularında Cumhuriyetçiler hiçbir şekilde yalnız olmamıştır. Sömürgecilik faaliyetlerinin en uzun yüzyılı 19. yüzyıl boyunca Fransa, Katolik misyonerlerin yetiştirilmesinde dünyaya öncülük etmiştir. Misyoner faaliyetlerin altın çağı olarak nitelendirilebilecek yüzyılın sonu itibariyle Avrupa dışında çalışan yaklaşık 14.000 rahibin üçte ikisi Fransız olması³⁴ Fransa'nın misyonerlik faaliyetlerindeki yerini ortaya koyması açısından dikkat çekicidir.

Medenileştirme misyonuna ikna olmuş görünen Üçüncü Cumhuriyetin yönetici seçkinleri kısa sürede bu fikri geniş bir tabana yaymak için her türlü çabayı göstermiş; böylece Yeni ilköğretim ders kitapları, kara cahil vahşiler de dahil olmak üzere herkese cömert cumhuriyet mesajlarını götürdüklerini telkin etmeye başlamıştır.³⁵ Popüler basın bu mesajın gerekliliğini ve Afrika ve Asyalıların medeniyetten yoksun halklar olduğu şeklindeki klişe imajları pekiştirmiştir. Kolonyal çıkarlara sahip milletvekilleri ve iş adamlarından oluşan ve gitgide sesi artan sömürge lobisi, 1889-90'ın evrensel sömürge sergileri ile yapım aşamasındaki medeniyetin canlı örneklerini göz önüne getirip kamuoyu desteği almak üzere sömürgelerden medeniyet kompozisyonlarını içeren sergiler tertiplemiştir. Bunun ilki 1889'da büyük bir sömürge bölümünü içeren Paris Fuarı'dır. Fuarın resmi yorumcusu, oradaki Afrikalıların ilerlemeye muktedir olduklarını gösterdiğini söylemiş ne kadar vahşi de olsalar gelişime ayak uydurabildiklerini vurgulamıştır. Yazar yaptığı değerlendirmelerde aynı zamanda “Fransa'nın medeniyetten hala çok uzak olan bu halklar için ahlaki rolü” olduğu sonucuna varmıştır. Bu sergiden yıllar sonra 1931'deki Mareşal Hubert Lyautey'in çalışmaları ile açılan büyük sömürge sergisi döneminde de yıllar geçmesine rağmen Üçüncü Cumhuriyetin resmi ideolojisi olarak *medenileştirme misyonu* retoriğinin devam etmesi bunun bilinçli bir resmi ideoloji olduğunu gösterir.³⁶

³⁴ J. P., Daughton, *a.g.e.*, s. 11.

³⁵ A. L. Conklin, *a.g.e.*, s. 13.

³⁶ A. L. Conklin, *a.g.e.*, s. 14.

2. Asimilasyon Politikası ve Tarihi Gelişimi

Fransa'nın geleneksel sömürge doktrini olan *asimilasyon*, farklı yorumları olsa da özünde, koloninin mümkün olduğu ölçüde toplumu ve nüfusu ile metropol ülkenin ayrılmaz bir parçası olacağı ve onun tarafından şekillendirileceği anlamını içermektedir.³⁷ Denizaşırı imparatorluk topraklarını mülk olarak gören diğer sömürgeci güçlerden farklı olarak Fransa, sömürge topraklarını kendi sınırının bitişiğinde olmayan uzantısı olarak tasavvur etmiş³⁸ bir başka ifadeyle Papeete, Dakar ve Insulah gibi denizaşırı yerleri Paris'in uzak banliyöleri olarak görmüştür.³⁹ Bu durum, o toprakları ilhak etmiş olmalarından ya da Fransız yerleşimcilerin bulunmasından değil tüm bunlardan farklı olarak Fransızların asimilasyon fikrine olan inançlarından ve sömürge halklarının bir gün vatandaşlık statüsü, hakları ve sorumluluklarını üstlenmeleri beklendiğinden kaynaklanmıştır. Fransız sömürgeciliğine yön vermiş bir doktrin olarak *asimilasyon*, Fransız dili, kültürü, eğitimi ve endüstrisi aracılığı ile yerli halkların “medenileştirme”si çabalarının ortaya çıkmasına yol açmış ve bunun yanı sıra sömürge yönetimi üzerinde de derin etkisi olmuştur.⁴⁰

Kültür emperyalizminin bir biçimi olarak “üstün” bir toplumun daha “düşük” bir topluma hükmetme ve talimat verme hakkının olduğu anlayışı diğer bir ifadeyle gerekirse fethedilenler, fethedenlerin geleneklerini ve kurumlarını özümsemek durumundadır fikri *asimilasyon* kelimesi ile ilişkilendirilebilir. Bu açıdan İngiliz sömürgeciliğinde “medenileştirme misyonu” anlayışını ifade eden “beyaz adamın yükü” metaforu Fransızlar için üstün ve evrensel ilkelerini ve uygarlıklarını yaymak anlamına gelmektedir. Kısaca bir yönüyle *asimilasyon*, “beyaz adamın yükü” kavramının Fransızcaya tercüme edilmiş halidir.⁴¹ Ancak iki emperyalist ülke arasında uyguladıkları sömürge yöntemleri açısından önemli farklar da mevcuttur. İngiltere'nin *dolaylı hükmetme* modelinden farklı olarak Fransa'nın *doğrudan hükmetme* modeli, iktidarın tüm unsurlarını ele alarak hâkimiyet sağladığı unsur üzerinde ekonomik, toplumsal ve idari alanda tam bir dönüşümü gerçekleştirebilmeyi amaçlamış ve bu açıdan da *asimilasyon* ilkesi ile örtüşmektedir.⁴²

³⁷ R. F., Betts, *a.g.e.*, s. 8.

³⁸ Kenneth J. Orosz, “French Empire”, *Encyclopedia of the Age of Imperialism, 1800–1914*, (ed. Carl Cavanagh Hodge), C. 1-2, Greenwood Press, London 2015., s. 245.

³⁹ R. F., Betts, *a.g.e.*, s. 32.

⁴⁰ Kenneth J. Orosz, *a.g.e.*, s. 245.

⁴¹ R. F., Betts, *a.g.e.*, s. 27.

⁴² Mustafa Gençoğlu-Fatih Yol, “Başlangıçtan 19. Yüzyılın Sonuna Kadar Batı Sömürgeciliğinin Yapısı: Kavramlar ve Yöntemler Üzerine Bir Araştırma”, *International Social Mentality and Researcher Thinkers Journal*, C. 8, S. 55, 2022, s.166.

Sömürgeler Fransa'nın bir parçası olarak kabul edildiğinden hiçbir özel muamele görmemiş ve metropol (merkez) ülkenin yasaları, tarifeleri ve hükümet biçimleri basitçe denizaşırı mülkleri kapsayacak şekilde genişletilmiştir. Bu nedenle Fransa'nın kendi sisteminde olduğu gibi güç Paris'teki ulusal meclisin elinde toplanmış ve ona bağlı alt seviyedeki memurlar aracılığıyla kasaba ve köylere doğru kurulan idari bir sistemle dağılmıştır.⁴³

Asimilasyon teorisinin temel argümanı Condorcet'in ünlü ifadesi içinde "Sağlam bir mantık önermesinin her yerde geçerli olduğu gibi, iyi bir yasa da tüm insanlar için iyidir". şeklinde özetlenebilir⁴⁴. Devrim tüm Fransızların eşitliğini ve haklarını tesis ederken bu hakların aynı zamanda dünya yüzünde enlem farkı olmaksızın tüm insanlar için de aynı olduğunu ilan etmiştir. İnsan olmak bakımından bu doğal haklar her ne kadar sömürgelerin bağımsızlığını ve Fransa'dan ayrılması gerektiğini ima etmişse de devrimin getirdiği ilkeler çerçevesinde Fransa'nın yapacağı ancak onlara kendi hükümet biçimlerini seçme hakkını eşit şekilde genişletmeye çalışmak olacaktır.⁴⁵

Birçok Fransız emperyalist, *asimilasyonu* Roma'ya kadar uzanan tarihi kökenine atıfta bulunarak Fransa'nın Latin doğasının bir parçası olarak görmüştür. Ayrıca kolonyal eserlerin yazarları tarafından Roma mirasının etkisi özellikle not edilmiştir. Örneğin 1931'de Pierre Lyautcy tarafından Fransa için "yasaları yabancıların ve barbarların statüsüne özel önem veren Roma'dan doğdu."⁴⁶ ifadesinin kullanılması bunun örneğidir.

19. yüzyıl resmi Fransız sömürge ideolojisi olan *asimilasyon* anlayışının ilk ortaya çıkışı 1635 ve 1642 yıllarına ait kraliyet fermanlarına kadar dayanmaktadır. Bu fermanlara göre yerliler, Katolikliğe geçtikten sonra "vatandaş ve doğal Fransız" olarak kabul edileceklerdir. Ardından Kuzey Amerika'da Fransız İmparatorluğu'nu kurmak amacıyla 1627'de Kardinal Richelieu tarafından teşkil edilmiş olan Yüz Ortaklar Şirketi (Compagnie des Cent-Associés) adı verilen imtiyazlı şirketin tüzüğünde, kendi idaresinde bulunan Kızılderililerin Katolik inancına yönlendirileceği ve Katolikliği benimsedikten sonra Fransız olarak muamele görecekları ifade edilmiştir. Bu iki durum asimilasyon fikrinin teorik ve

⁴³K. J. Orosz, a.g.m., s. 245.

⁴⁴ Martin Deming Lewis, "One Hundred Million Frenchmen: The " Assimilation " Theory in French Colonial Policy", *Comparative Studies in Society and History*, C. 4, S. 2, 1962, s.135.

⁴⁵ M.D. Lewis, a.g.m., s.134.

⁴⁶ R. F. Betts, a.g.e., s.8.

pratikte temellerini oluşturmuştur.⁴⁷ Elbette dini nitelikte olan bu erken dönem asimilasyon çabalarına rağmen Fransız sömürge politikasında açıkça dile getirilen bir ilkesi olarak *asimilasyon*, ancak devrim sonrasında on yılda önem kazanmıştır.⁴⁸

Asimilasyon fikrinin aydınlanma döneminden gelen ve Fransız ihtilali fikirleri ile örtüşen felsefi bağlamını gözden kaçırmamak gereklidir. Asimilasyon fikrinin devrim fikirleri ile aynı köklerden gelmesi Fransa için bu doktrini bir gereklilik seviyesine taşımıştır. Zira Fransız ihtilali fikirleri gibi, *Asimilasyon* anlayışının kökenleri de aydınlanma düşünürlerinin fikirlerine dayandırılabilir. Örneğin nasıl bilimsel fenomenler matematik ve fizik sistemleri ile açıklanıyorsa Thomas Hobbes’un⁴⁹ savunduğu şekliyle, buna benzer insan faaliyetlerini açıklayacak bir evrensel bilgi sistemi kurmanın mümkün olduğu düşüncesi doğmuştur. Ardından John Locke’un işaret ettiği zihnimizde doğuştan gelen bir fikrin olmadığı anlayışı ve dolayısıyla zihin, duyum ve deneyimler sonucu elde edilen bilgi ve düşüncelerin üzerine kazındığı “Tabula rasa” (boş levha) olduğu fikri kısa sürede yaygınlaşmıştır.⁵⁰ Bu düşünceler *asimilasyon* kavramının entelektüel babası olan Claude Adrien Helvetius'u (1715-1771) etkilemiş ve zihnin, dış etkilerden meydana geldiğini kabul ederek “eğitim bizi biz yapar” çıkarımını sağlamıştır.⁵¹ Dolayısıyla zihinsel eşitsizlikler eğitimdeki farklılıkların bir sonucudur. Bu açıdan bakıldığında sınıflar ve sosyal gruplar arası farklılıkları düzeltmenin yolu olarak eğitim Helvetius için büyük önem taşımıştır.⁵² Bu genel fikirler *asimilasyon* fikrinin iki temel özelliğine alt yapı oluşturur: doğuştan gelen insan eşitliği fikri ve çevresel farklılıkları düzeltici olarak eğitimin değeri.

Devrimin başlangıcında Fransa, zorunluluktan kaynaklı olarak asimilasyonun siyasi ilkelerinden farklı bir politika izlemek durumunda kalmıştır. Kolonilerde yaygın olan isyankar ruh ve koloniler için önerilen rejim konusunda çiftçi, tüccar ve melezler arasında artan kin duygusu, kurucu meclis tarafından atanmış Koloniler Komitesinin” *asimilasyon* gibi

⁴⁷R.F. Betts, *a.g.e.*, s.12.; “Compagnie des Cent-Associés Founded | Historica Canada”.
https://www.historicacanada.ca/on_this_day/compagnie-des-cent-associes-founded. (01 Mart 2022).

⁴⁸ R. F. Betts, *a.g.e.*, s. 12.

⁴⁹ Hobbes (1588-1679) felsefede materyalizmi, siyasette monarşiyi savunan bir İngiliz filozofudur. En önemli çalışması olan Leviathan Batı siyaset felsefesinin adeta baş ucu eseri olmuştur. Hobbes ve bu eseri hakkında detaylı bilgi için bkz. İbrahim Can Karaduman, “Thomas Hobbes ve Leviathan’ı Üzerine Bir İnceleme: Yönetim Bilimini İçeriye Almak”, *Uluslararası Yönetim Akademisi Dergisi*, C. 3, S. 1, 2020, s.114-137.

⁵⁰ Klasik liberalizm düşüncesinin öncüsü kabul edilen ve 17. yüzyılın en önemli düşünürlerinden biri olan John Locke (1632-1704)’un bu husustaki fikirlerine dair geniş malumat için bkz. Mustafa Cihan, John Locke ve Eğitim, *Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, C. 7, S. 1, 2010, s.173-178.

⁵¹ Özge Cangökçe Koç ve Hasan Ünder, “Claude Adrien Helvetius ve Eğitimsel Eşitlik”, *Avrasya Uluslararası Araştırmalar Dergisi*, C. 8, S. 23, 2020, s. 153-174.

⁵² R. F. Betts, *a.g.e.*, s. 16.

aşırılıklardan kaçınarak bir orta yol izlemesini zorunlu kılmıştır. Bu bağlamda Dauphin vekili olan Bamave adlı bir milletvekilinin bazı çözüm önerileri Meclisçe kabul görmüştür (8 Mart 1790). Keza Meclis, sömürge meclislerinin varlığını kabul ederek bu meclisler tarafından önerilmedikçe özgür olmayan kişilerin statüsüne ilişkin hiçbir yasanın kabul edilmemesi kararını almıştır. Sömürgelerdeki üreticilerin gönlünü almak üzere tasarlanan kararname aynı zamanda köleliğin kaldırılması ve sömürge rejiminde değişiklik isteyenlerin de hırslarını kontrol altına almayı amaçlamıştır. Buna ek olarak 24 Eylül 1791 tarihli kararname ile kolonilerin Fransız yasama organına sunulmak üzere yasa taslağı oluşturmalarına izin verilmiş; ancak bu kararnamenin ifade ettiği manaları aşan durumların tekrerrü söz konusu olunca 1792’de kolonilere sivil komiserler gönderilmiştir.⁵³ Fransız Konvansiyon Hükümeti ihtilalin eşitlik ilkesine uygun olarak 1794’te köleleri serbest bırakan “sömürgelerde yaşayan tüm erkeklerin renk ayrımı olmaksızın Fransız vatandaşı olduğu ve anayasa tarafından güvence altına alınan tüm haklardan yararlandığı” kararını almıştır. Ardından III. Yıl Anayasası, kolonileri “Cumhuriyetin ayrılmaz parçaları” olarak ilan etmiş ve onları tıpkı metropolde olduğu gibi bölümlere ayırmıştır.⁵⁴

Napolyon ile *asimilasyon* uygulamaları bir kenara bırakılmıştır. Bu durum, sömürgeler için duyulan pratik kaygıların, doktrinsel kaygıların önüne geçmesinin bir sonucudur. Eğer sömürgeler Fransa ile aynı yasalara tabi kılınırsa, sömürgeci yerleşimcilerin ve yerlilerin yakın bir zamanda yerel yönetim mekanizmasının kontrolünü ele geçirebilecekleri düşünülmüştür. Bu durumda ise ucuz köle emeğine bağımlı bir rejimin ekonomik temelleri altüst olabilirdi. Bu nedenle VIII. Yıl Anayasasında (1799) kolonilerin ayrı yasalar ile düzenleneceği belirtilerek *asimilasyon* açıkça reddedilmiştir. Napolyon sonrası tekrar *asimilasyon doktrinine* dönmeye başlandığı X. Charles’ın bakanı Hyde de Neuville’nin "Koloniler Fransız değil mi? Onlar bu büyük ailenin bir parçası değil mi?" ifadeleri ile görülmektedir. Temmuz Monarşisi sırasında 24 Nisan 1833’te *asimilasyon* fikrine uygun olarak, kolonilerdeki özgür kişilerin tüm medeni ve siyasi haklardan yararlanmasına ilişkin yasa çıkarılmıştır. 1848 Devrimi etkisi ile yeniden *asimilasyon* politikası benimsenmiş, yeni hükümet Fransız Cumhuriyetçi fikirleri şiddetle denizaşırı bölgelerde uygulanması için yasalar çıkarmıştır. 4 Kasım anayasasında kolonilerin Fransız topraklarının ayrılmaz parçası olacağı belirtilmiştir.⁵⁵

⁵³ R. F. Betts, *a.g.e.*, s. 12-13.

⁵⁴ M.D. Lewis, *a.g.m.*, s. 134.

⁵⁵ R. F., Betts, *a.g.e.*, s. 17-18.

III. Napolyon döneminde tamamen ortadan kalkmasa da *asimilasyon* uygulamalarından uzaklaşmış ve 14 Ocak 1852 Anayasası’nda koloniler için yeniden ayrı bir yönetim ilan edilmiştir. 1860’larda yeniden *asimilasyon* fikrine bir yöneliş başlamışsa da bu bir bocalamadan ibaret kalmıştır. Aslında asimilasyonun Fransız sömürge politikasının merkezi doktrini haline gelmesi Üçüncü Cumhuriyetin ilk yıllarında başlamış olduğu söylenebilir. 1870’te başlayan Üçüncü Cumhuriyet döneminde 1848’den beri var olan koloniler için yeniden parlamentoya temsilci gönderme hakkı verilmiş, her yerde Fransız Ceza Kanunu uygulamaları getirilmiş, 1879 ve 1882’de sömürge yönetimi ile ilgili iki parlamento dışı komisyon *asimilasyon* politikasına destek vermiştir. Ayrıca 1892 Gümrük Yasası ekonomik olarak birçok denizaşırı bölgeyi Fransa’ya benzeterek *asimilasyon* politikasına uygun bir adım atmıştır. Cezayir’de ise 1881’de çıkarılan Cezayir yerel hizmetlerini Fransa’daki bakanlıklara bağlayan ve merkezîyetçiliği esas alan kararnamele, bu yeni *asimilasyon* politikasının temelini oluşturmuştur.⁵⁶

Bu arada Fransız halkının tutumunda zamanla bir değişme gözlenmiştir. 1880’lerin önemli bir kısmında Fransız halkı sömürgeci yayılmaya kayıtsız ya da muhalifken, 1890’da Afrika’da geniş bir imparatorluk kurulmasını desteklemeye başlamıştır. Bunun en önemli nedeni, Avrupa sömürgeci güçleri arasında artan rekabettir. 1890’da Afrika’da yayılmacılığı destekleyen halk tutumu gerçekten emperyalizm taraftarlığı olmaktan çok o yıl gerçekleşen İngiliz-Fransız anlaşması ve burada Fransız çıkarlarının ihmale uğradığı gerekçesi ile duyulan öfkenin yansıması olduğu söylenebilir.⁵⁷ 1894’te Afrika’nın uluslararası önemi artmış ve sömürgecilik, Avrupa uluslarının önemli bir gündemi haline gelmiştir. Kolonilerin ekonomik getirileri ve yönetim açısından uzmanlık gerektiren konuları, sömürge yönetiminde yeni bir idari yapılanmayı hazırlamıştır. Değişen şartlar, her biri büyük güçlerin birer varlığı haline gelen sömürgelerin idaresini ve onların çözüm bekleyen sorunlarını, asıl sorumluluğu başka bir alandaki bir müsteşarın ya da kararnamelere imza atan bir bakanın çözümlemesini mümkün olmaktan çıkarmıştır. Özellikle dünya barışının, Nil havzası gibi çıkar çatışmasına sahne olan bölgelerde izlenecek siyasete bağlı olduğu düşünüldüğünde, mevcut şartlar parlamentoya karşı sorumlu olacak ve farklı uzmanlıkları bünyesinde toplayacak bir bakanlığa duyulan ihtiyacı arttırmıştır. Üstelik İspanya, Hollanda ve Büyük Britanya’nın halihazırda böyle bir bakanlığı vardır. Böylece Fransa’da 20 Mart 1894 tarihli bir yasa ile

⁵⁶ R. F., Betts, *a.g.e.*, s. 19-20.

⁵⁷ C. M. Andrew ve A. S. Kanya-Forstner. “The French ‘Colonial Party’: Its Composition, Aims and Influence, 1885-1914”, *The Historical Journal*, C. 14, S 1, 1971, s. 99-100.

Koloniler Bakanlığı kurulmuştur.⁵⁸ Bu bakanlığın kuruluşu Fransa'nın merkeziyetçi idari anlayışı ve *asimilasyon* ilkesine de uygun düşmektedir.

Ancak asimilasyonun teorik ve pratik alanda etkin olduğu bir dönem olarak 19. yüzyılın sonlarında bu fikre karşı tepkiler gelişmeye başlamıştır. Dolayısıyla asimilasyonun en son geniş çapta onaylandığı 1890'daki Ulusal Sömürge Kongresi'nden, tüm sömürge sorunlarının I. Dünya Savaşı'nın korkunç ışığı karşısında sönüp gittiği 1914'e kadar, metropolit (merkez) Fransa'da sömürge teorisi yeniden ele alınmış ve bu kavram etrafında tartışmalar alevlenmiş durumdadır. 19. yüzyılın sonuna doğru kolonyal yönetimde çalışmış olsun ya da olmasın, hemen hemen tüm teorisyenler *asimilasyon* fikrinin devamı konusundaki tartışmalara dahil olmuştur. Zira onlar, yeni sömürge imparatorluğunun Fransa için değerli bir konuma gelebilmesi açısından yerli halklar için sağlam bir politikaya acil ihtiyaç olduğunu görmüşlerdir. Çoğu Fransız teorisyenin görüşüne göre, katı, bilimsel olmayan ve zararlı olarak kınanan *asimilasyon*, Fransa'nın yeni ve çeşitli bölgelerde hakimiyet sağlayan sömürge imparatorluğu için uygun bir doktrin değildir. Daha gerçekçi ve esnek bir yerli politikasını savunan yeni nesil kolonyal düşünürler, yerli işbirliğini kazanmayı ve yerli kurumlara saygı duymayı arzulamış ve istemiş oldukları sömürge yönetimi için sıklıkla *birlik* (Association) kelimesini tercih etmişlerdir. Bu kavramı asimilasyon fikrinin panzehri olarak savunmuşlar dolayısıyla *asimilasyon* ve *birlik* kelimeleri ile temsil edilen iki farklı sömürge metodu üzerinde tartışmalar gelişmiştir.⁵⁹ *Birlik* fikri *asimilasyonun* katılığından uzak olması ve dolayısıyla İngiliz sömürgeciliğinin esaslarına yakın izler taşıması bakımından da dikkat çekicidir.

Sonuç itibariyle 20. yüzyıla girerken sömürge imparatorluğunun durumunun ve yeni bilimsel verilerin gösterdiği sonuçlar doğrultusunda birçok sömürge teorisyeni, *asimilasyon* fikrine karşı çıkmıştır. Ancak yine de Fransa, yükselen muhalefet dalgasını görmezden gelerek *asimilasyonu* savunulabilir bir sömürge doktrini olarak övmeye devam etmiştir. Fransızların idari olarak merkezileşme eğiliminin olması, özellikle devrim ile birlikte taşracılığın gerici güçlerini savuşturmak için merkezileşme eğiliminin siyasi bir araç olarak arzu edilir görülmesi bu tutumun nedenleri arasında sayılabilir. *Asimilasyon* fikri ciddi saldırılara ve eleştirilere maruz kalmakla birlikte bizzat sömürgelerin temsilcileri tarafından savunulmaya devam edilmiştir. 1905 gibi geç bir tarihte Martinique'den vekil M. Gerville-

⁵⁸S. H. Roberts, *a.g.e.*, s. 127.

⁵⁹R. F. Betts, *a.g.e.*, s. 9.

Reache, bunun Fransa için en iyi politika olduğunu iddia etmesi ve Fransa ve kolonilerinin tek bir ulus oluşturmasını önermesi⁶⁰ asimilasyon ilkesinden tamamen vazgeçilmediğinin göstergesidir.

1905 tarihine gelindiğinde hem temel bir ilke hem de fiili idarenin bir aracı olarak *asimilasyonun* başarısızlığı apaçık ortadadır. Ferry'nin sömürgeci girişimleri *idari asimilasyona* karşı bir tepkiyi ortaya çıkarmıştı. *Asimilasyon* fikri sadece Cezayir'in başarısızlığı ve eski kolonilerin maskaralığıyla sonuçlanmıştı. 1892 gibi erken bir tarihte, *ekonomik asimilasyon* çöküyordu ve koloniler kendilerine ait bir tür mali özerklik alıyorlardı.⁶¹ Başarısızlık aşikar olmasına rağmen bu doktrinin yerine konabilecek alternatif bir fikrin ortaya çıkmaması ve sömürgelere ilişkin hayal kırıklığı bir bakıma anti-sömürgecilik davasına hizmet etmiştir.

1920 ve 1930'larda Cezayir'de Ferhat Abbas liderliğinde *asimilasyoncular*, Müslüman olmakla Fransız olmak arasında bir çelişki olmadığını savunmuşlardır. Zira İslam ile cumhuriyet ideolojisi başarılı bir şekilde kaynaştırılabilirdi. Diğer yandan 1930'larda Aime Cesaire ve Leopold Senghor tarafından Paris'te başlatılan Negritude hareketi, Fransız kültürünün Afrika kültüründen üstün olduğu fikrini reddetmiş ve bu sefer Fransız dilini Fransız resmi ideolojisine karşı kullanarak resmi siyasi kültürün temel varsayımlarına meydan okumuşlardır. Son ve en önemlisi olarak ise 1956'da Cezayir Ulusal Kurtuluş Cephesi'ne katılan Martinikli psikolog Frantz Fanon çatışmacı bir üslup kullanarak Üçüncü Dünya insanlarını, emperyalizmi, Nazizm'i ve her iki dünya savaşını üretmiş olan Avrupa kültürünü reddetmeye çağırıştır. Fanon'un sömürgecilik karşıtı anlatısı 1947 ve 1962 yılları arasında Fransız İmparatorluğu'na meydan okumuş ve resmi Fransız söyleminin birçok temel varsayımını alt üst etmiştir.⁶² Artan sömürge krizi, IV. Cumhuriyetin gücünü zayıflatmış ve Mayıs 1958'de nihai ölümüne sebep olmuştur. Dolayısıyla mevcut şartlar altında rejimin temel aldığı medenileştirme misyonu fikrinin de hiçbir meşruiyeti kalmamıştır. De Gaulle iktidara geldiğinde, sömürgeciliği, pratikte ileriye dönük bir siyasi kültürün yaratılmasını engelleyen geçmişte kalmış bir şey olarak görmüş ve Fransa'yı Üçüncü Dünya'nın bir dostu olarak yeniden inşa etmeye çalışırken sömürgecilik söylemi resmi çevrelerde tabu bir konu

⁶⁰ R. F. Betts, *a.g.e.*, s. 22-23.

⁶¹ S. H. Roberts, *a.g.e.*, s. 28.

⁶² Fanon'un Fransız sömürge idaresine karşı verdiği kurtuluş savaşını anlattığı ve değerlendirdiği eseri Türkçeye çevrilmiştir. Bu eser, Fanon'un Fransız sömürgeciliğine dair ayrıntılı fikirlerini de içermektedir. Bkz. Frantz Fanon, *Cezayir Bağımsızlık Savaşının Anatomisi*, (Çev. Kamil Çileçöp), Pınar Yayınları, İstanbul 1983.

haline gelmiştir. Böylece V. Cumhuriyet, evrensel Fransız dili ve kültürünün ortak mirasında birleşmiş bir milletler ailesi olarak “Frankofon” topluluğu kavramını teklif etmiş ve bu kavram eski sömürgeler ve özellikle Batı Afrika’da coşkulu destekçiler bulmuştur.⁶³

---

⁶³Martin Evans, “Culture and Empire, 1830–1962: An Overview”, *Empire and Culture The French Experience, 1830–1940*, (ed. Martin Evans), Palgrave Macmillan, New York 2004, s.19.

Sonuç

Fransa, sömürgeleri birer mülk olarak gören diğer sömürgeci güçlerden ayrılarak onları Fransa'nın uzak bir parçası olarak görmüş ve aynı yasalara tabi olarak yönetmiştir. Merkeziyetçi bir yönetim anlayışının tezahürü olarak *asimilasyon*, 19. yüzyıl sonlarında katı, bilimsel olmayan ve zararlı olarak birçok teorisyen tarafından eleştirilmiş ve yerine *birlik* (Association) kavramı teklif edilmiştir. 19. yüzyılda Cumhuriyet rejimlerinin asimilasyon fikrini bir tutku seviyesinde benimsemesinin ardında, Fransız ihtilalinin ortaya çıkardığı fikirlerin bunlara muhtaç daha alt toplumlara empoze edilmesi gerekliliğini öngören ideolojik bir yaklaşım yatmaktadır. Temsilciler meclisi 1917'de asimilasyonun yanı sıra *birlik* politikasını her zamankinden daha etkili şekilde sürdürme kararını almıştır. Dolayısıyla iki doktrin karıştırılarak her birinin Fransız egemenliğinin sürdürülmesine katkıda bulunan özellikleri birleştirilmiştir. Asimilasyon anayasal olarak korunmasına rağmen onu gerçekleştirmek üzere hiçbir ciddi çaba ve irade ortaya konmamıştır. *Asimilasyon* doktrini Fransa'nın merkeziyetçi siyasi karakterinin bir sonucu olmasına karşılık başarısız olmuş ve sömürge yönetiminde sorunlara yol açmıştır. En temel sorun ekonomik açıdan kolonilerin yönetim ve güvenlik masraflarının karşılanabilmesi için yapılan harcamalar karşısında yeterli gelirin sağlanamaması nedeniyle Fransa'ya önemli bir yük getirmesi olmuştur. İngiliz sömürgelerinin ekonomik açıdan verimliliği karşısında Fransa'nın sömürge sorunları ile mücadelesi 19. yüzyıl sonlarında *asimilasyon* fikrinin sorgulanmasına yol açmış ve dikkatleri İngilizlerin sömürge yöntemlerine çekmiş, pratikte olmasa da teori olarak daha esnek ve muhtemelen İngiliz sömürgeciliği etkisiyle *birlik* (Association) fikrini doğurmuştur. Ancak yine de yeterli ve *asimilasyonun* yerine geçebilecek bir fikir söz konusu olmadığından bu durum kolonicilik karşıtlarını güçlendirmiştir. *Asimilasyon* sömürgelerin anayasa ile belirlenmiş ve metropol olarak Fransa'ya bağlılığını öngören bir siyasi yönetim modeli olarak görülürken *medenileştirme misyonu* ise üstün Fransız kültürü ve Fransız Devrimi fikirlerinin daha alt toplumlara bir görev ve sorumluluk olarak iletilmesi anlayışından kaynaklanmıştır. İngilizlere ait Beyaz Adamın Yükü yani medeniyetten uzak toplumlara karşı bir vazife anlayışının Fransızlar tarafından ifadesidir. Ancak bu kavram Fransız Devriminin eşitlik, adalet, özgürlük gibi liberal fikirleri ile çelişen sömürgeleştirme anlayışına bir perde olarak kullanılmış ve temelde sömürgeciliğe karşı olan halkı ikna etmenin bir yolu ve dönem itibarıyla siyasi bir rekabete dönüşmüş yeni sömürgecilik faaliyetlerine teşvik etmenin bir aracı olarak kullanılmıştır.

Kaynaklar

- ANDREW, C. M. ve KANYA-FORSTNER, A. S.. “The French ‘Colonial Party’’: Its Composition, Aims and Influence, 1885-1914”, *The Historical Journal*, C. 14, S. 1, 1971, s. 99-128.
- BAUMGART, W., *Imperialism: The Idea and Reality of British and French Colonial Expansion, 1880-1914*, Oxford University Press, New York 1982.
- BETTS, R. F., *Assimilation and Association in French Colonial Theory, 1890-1914*, Columbia University Press, New York and London 1961.
- CANGÖKÇE KOÇ, Ö.- ÜNDER H., “Claude Adrien Helvetius ve Eğitimsel Eşitlik”, *Avrasya Uluslararası Araştırmalar Dergisi*, C. 8, S. 23, 2020, s.153-174.
- CİHAN, M., “John Locke ve Eğitim”, *Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, C. 7, S. 1, 2010, s.173-178.
- COHEN, W. B. “French Empire”, *Colonialism: An International Social, Cultural, and Political Encyclopedia*, C. 1, Abc-Clio, Oxford 2003, s.214–218.
- “Compagnie des Cent-Associés Founded Historica Canada”.
https://www.historicacanada.ca/on_this_day/compagnie-des (01 Mart 2022).
- CONKLIN, A. L., *A Mission to Civilize: The Republican Idea of Empire in France and West Africa, 1895–1930*, Stanford University Press, Standford 1997.
- DAUGHTON, J. P., *An Empire Divided: Religion, Republicanism, and the Making of French Colonialism, 1880-1914*, Oxford University Press, New York 2006.
- EVANS, M., “Culture and Empire, 1830–1962: An Overview”, *Empire and Culture The French Experience, 1830–1940*, (ed. Martin Evans), Palgrave Macmillan, New York 2004.
- FANON, F., *Cezayir Bağımsızlık Savaşının Anatomisi*, (Çev. Kamil Çileçöp), Pınar Yayınları, İstanbul 1983.
- GENÇOĞLU, M. – YOL, F., “Başlangıçtan 19. Yüzyılın Sonuna Kadar Batı Sömürgeciliğinin Yapısı: Kavramlar ve Yöntemler Üzerine Bir Araştırma”, *International Social Mentality and Researcher Thinkers Journal*, C. 8, S. 55, 2022, s.160-68.

- KARADUMAN, İ. C., "Thomas Hobbes ve Leviathan'ı Üzerine Bir İnceleme: Yönetim Bilimini İçeriye Almak", *Uluslararası Yönetim Akademisi Dergisi*, C. 3, S. 1, 2020, s.114-137.
- LEWIS, M. D. "One Hundred Million Frenchmen: The " Assimilation " Theory in French Colonial Policy", *Comparative Studies in Society and History*, C. 4, S. 2, 1962, s.129-53.
- LAURENS, H., *Les origines de l'expédition d'Égypte*, Éditions du Seuil, Paris 1997.
- OROSZ, K. J., "French Empire", *Encyclopedia of the Age of Imperialism, 1800–1914*, (ed. Carl Cavanagh Hodge), C.1-2, Greenwood Press, London 2015, s.240–50.
- ROBERTS, S. H., *History Of French Colonial Policy 1870-1925*. C. 1,: P. S. King & Son, Ltd., London 1929.
- ROUX, F.-C., *Bonaparte, Governor of Egypt*, Methuen & Co Ltd, London 1937.
- SILVERA, A., "Egypt and the French Revolution, 1798-1801", *Revue française d'histoire d'outre-mer*, C. 69, S.257, Persee 1982, s.307-322.
- STRATHERN, P., *Napolyon in Egypt*, Random House Publishing Group, London 2008.